

Бранко Лазич

Народни музеј

Ваљево

О ЕЛЕКТРОНСКОЈ ДОКУМЕНТАЦИЈИ И ПРЕЗЕНТАЦИЈИ МУЗЕАЛИЈА: DIGITIZE vs. NATURE¹

Кључне речи: *баштина, заштитна, дигитализација, музеологија, музеографија, документација, презентација.*

I - Херитологија. У готово неизрецивом обухвату и значају херитологије, као врло комплексне теорије баштине, али и као примењене дисциплине у директној одбрани ризнице националног наслеђа, музеологији и музејима припадају значајна места, непорециво равноправна у односу на остале стручне назоре и институције у делатности чувања културних и природних драгуља.

Значи, поред једног заједничког темеља и истозначног стратешког циља херитологије, постоје законске и резонске разлике у стручном деловању тзв. заштитарских институција, управо због уважавања богатства садржаја и разуђене структуре одређене националне баштине, односно због сложености и суптилности њене адекватне заштите. Такође, у ужем погледу, различите врсте културних добара (нпр. по српској законодавној класификацији и у стручној пракси: споменици културе као тзв. непокретна културна добра, музејски предмети као тзв. покретна културна добра, архивска грађа, старе и ретке књиге, филмски материјал, као и вредности и реткости очуване природе) налажу специјалне приступе, процесе и специфична крајња решења за њихову заштиту, па тако и за поступак дигитализације, за сваки конкретни случај. Истовремено, поред објективних карактеристика појединих поља културног наслеђа, у датом тренутку је потребно поштовати жеље и захтеве наручилаца, тј. корисника, означене кроз задате одреднице коначних употребних перформанси дигитализованог садржаја.

¹ Саопштење са Научно-стручног скупа „Нове технологије и стандарди: Дигитализација националне баштине“, одржаног 29-30. маја 2003. године, на Математичком факултету у Београду.

Дакле, као и у многим пољима друштвене збиље, или као у сродним установама у области заштите духовног и материјалног блага, и у музејима су присутне идеје и намере, односно нужност и примерена активност на превођењу природно-аналогне стварности у виртуално-дигитализовани свет.

II - Музеологија. У домену музеологије, дигитализација се највише уочава и примењује у два сегмента музејске активности: *документацији* и *презентацији*, као редовним, а, у исти мах, и специфичним видовима (о)чувања културног наслеђа.

Наравно, несагледивим могућностима савременог бележења стварности, па и помоћу дигиталних рикордера слике и-или звука, а маркираним и у музејској делатности, може се доделити и одговарајући смисао *истраживања* и *евидентирања* добара која уживају претходну заштиту, односно симболичног *прикупљања* покретних културних добара, тј. *музејског старања* о чувању и одржавању заштићених уметничко-историјских дела која се налазе ван музеја на територији на којој врши делатност заштите ових дела². Ипак, наречено „виртуално прикупљање“, које уистину јесте привид, у сржи се завршава на свакако врло корисној, а релативно богатој информацији о постојању одређеног културног добра (у поседу неког правног лица или у приватном валсништву).

Тако, по својој делотворности, и поред добре воље да се препознају као нешто више, дигитални записи „са терена“ јесу и остају само врста и прилог музејској документацији.

III - Документација. У регуларном третману музејских фондова, дигитализација нуди нову, а захвалну документацијску обраду културних добара. Остављајући по страни, овом приликом, нужност „рачунарских форензичара“, затим посебну непознаницу о употребној трајности носача дигитализованих информација, као и дугу, неувирућу реку музеолошких питања и решења музејске (за)старе(ле) документације (питања која су била, јесу, а и даље ће бити разматрана), добро је запамтити да и нова електронска документација, ипак, још увек зависи од постојеће, стартне, папирне документације, са и без знака навода.

У исти мах, не само у простору музејске документације, евидентан је један фундаменталан проблем изражен у несхватању разлика између два сегмента: музеолошко-теоријских ставова и музеографско-практичних токова. Јер, ни међу музејским професионалцима, а поготово међу лаицима, не постоји увек

² Закон о културним добрима, Службени гласник Републике Србије, број 71/94, чл. 65, тач. 1) и 7); чл. 77, тач. 3). Без обзира на најављени нови закон о културним добрима, односно нови закон о музејима, извесно је да ће поменуте редовне активности музеја и даље постојати, у датој или редефинисаној форми, а, у сваком случају, као незаобилазне музејске заповести у заштити националног наслеђа.

разумевање и разликовање основних погледа и постулата музеологије од осталих музеографских резултата и података. Позиционирање, с једне стране, музеолошког док-комплекса, који проистиче из општих мисаоних опсервација и комуниколошког економисања, а, с друге стране, музеографског вокабулара који произилази из множине музејских струка и развоја музеја уопште, односно међусобно раздвајање ове две целине, јесте беспоговорни налог зато што та два скупа информација и јесу квалитативно различита, у широком и правом музеолошком смислу.

У целини, поклањајући пуну пажњу електронској документацији, могу се предочити и упознати три полазна поља, која су од пресудне важности за теоријско усаглашавање и дефинисање, тј. за практично конституисање и реализацију музејске дигиталне документације.

1. Музеолошки док-комплекс

Детерминисање врло широког музеолошког док-комплекса суштински потиче из чисте теоријско-логичке сфере, при чему, у ужем смислу музејске документације, превасходно треба разликовати две паралелне инфо-матиче, са две припадајуће групе инфо-ћелија:

А) Примарна инфо-матича представља скуп примарних ћелија, малобројних, али од виталне улоге за формирање музејске електронске документације. Овом скупу, у практичном погледу, припадају само три рубрике:

а) назив институције - музеја и државе-града (по правилу, непоновљив, генерално, на локалном, регионалном, државном и на светском нивоу),

б) инвентарска ознака - нумеричка и-или словна (сигурно непоновљива на нивоу основне датотеке, могуће поновљива на вишим нивоима документације, али тада је и потиснута, опет непоновљивом, улазном, регистарском и-или неком новоустановљеном, другачије именованом ознаком) и

в) назив објекта - музејског предмета (сигурно поновљив, и на нивоу основне датотеке, и на вишим документационим нивоима).

Примарне ћелије су неизоставне у респектабилној и одговорној музејској служби, представљају *неојходан и довољан услов* за образовање музејске електронске документације и за елементарну док-заштиту културног добра, а последично, у врло великој мери, и за узорно трезорирање, непосредно брзу доступност и лако манипулисање културним добром.³

Б) Секундарна инфо-матича, која проистиче из музејских струка, представља скуп секундарних ћелија, потенцијално веома многобројних и од наглашене важности за ефикасност музејске документације. Скуп секундарних

³ Три примарне инфо-ћелије, када су исправно испуњене, у функцији су првостепене и непогрешиве заштите, тј. идентификације културног добра, а дејствују попут GPS система (Global Positioning System), којим се лоцирање било ког субјекта - објекта извршава са три координатно-просторна податка, и усклађеним хроно параметром. У музеолошком док-систему, на месту gps временског параметра, као допунски, четврти елемент би се најпре могла наћи фотографија (!), или можда: сигнатура, каталогски број, литература, ...

Ћелија је такорећи неограничен и у практичном правцу обухвата све остале рубрике (нпр. име аутора, тј. уметника, време и школа, материјал и техника, димензије, набавна цена, ...), у разноврсној музејској документацији (инвентари, улазне, пријемне и друге евиденције, регистри, ...), предвиђене методолошким и сувремено-сазнајним узансама појединих музејских струка.

Секундарне ћелије су алтернативне, али присутне, увек циљане и пожељне документацијске вредности, а представљају *систем једначина* чија је примена и испуњење у каузалној, обрнуто-сразмерној вези са редовним музејским радом. Секундарне ћелије су систем за решавање и достизање научно-истраживачке и стручне делотворности музејске електронске документације.

2. Музеографски садржај - тезаурус

Детерминисање музеографског садржаја, који стоји у директној вези са музеолошким док-комплексом, значи утврђивање, усклађивање и поштовање стандарда, првенствено стручне терминологије, из сваке музејске струке, али и свих других, општеважећих елемената музејске документације (нпр. словне ознаке димензија, јединице мера, скраћенице, ...). У овом пољу музејске документације, насловна синтагма „музеографски садржај“ превасходно подразумева израду и стално ажурирање струковних тезауруса, као „структурисан(их) речник(а) за употребу у системима ускладиштења и проналажења информација“⁴.

У пракси, стварање и неговање прагматичног појмовника за сваку музејску струку је релативно напоран и спор подухват који се не достиже лако, а изискује и стални позор због непрекидног развоја и нових спознаја музејских струка, као и због ширења и модификација музејске делатности под упливом цивилизацијских промена.⁵ Било како било, трајна обавеза музејских професионалаца је да установе, а потом и унапређују сопствени језик комуникације, према својим струкама, како би сами себи, али и другима, омогућили добру размену недвосмисленог знања, а тиме неспорно доприносили и поузданом очувању културне баштине.

3. Типови документацијског садржаја

У мноштву различитости музејског материјала, па самим тим и документацијских јединица која их прате, разнолики су и путеви за њихово класификовање. Ипак, по музејском обилном „папиролошком“ искуству, делимично и по електронском, али превасходно према природно излученим садржајима

4 Милица Црвчанин, *Тезаурус за ликовне уметности - Методологија израде*, Београд 1983, 13. Правописне одреднице написане у заградама (множина, у датом падежу) аутора су овог огледа.

5 „Пројекти тезауруса“ на српско-музејској сцени, на жалост, у зависности су и од инертности, и од међусобног неразумевања, па и од персоналног сукобљавања, „и на левици, и на десници, и у центру“.

баштине који се похрањују, издвајају се три елементарна типа документацијског садржаја:

- а) текстуални тип,
- б) пиктурални тип, и
- в) аудио тип.

Свакако, уважавајући могуће преплете и унакрсне односе поменутих документацијских типова, постоји широко подручје другачијих приступа, даљих подела и усмеравања ка новим подтипovima, породицама, врстама и нијансама бројног продуковања, сортирања, депоновања и експлоатације музејске док-грађе. У сваком случају, према овој музеолошкој поставци, у блиској сарадњи информатичара и музејских стручњака се морају изнаћи како најбољи програмско-оперативни правци за пренос наречених док-типова на „дигиталну раван“, тако и за будуће оплемењивање електронске форме музејске документације, због честе, свакодневне употребе и сервисирања.

У бити, садашњи основ и тренутни врх пројекције електронске документације музеалија изсијава из пресека претходно понуђених поља, са ослонцем на једноставном принципу *нумеричког архивирања*, али и са моћном, завидно диференцираном претраживачком машином „високог сензибилитета“. Поштујући светске стандарде и утврђујући одговарајући сет националних стандарда за дигитализацију културне баштине, могуће је у значајној мери, и на опште задовољство, дигитализацијом обогатити уобичајени поступак и садржај документацијске заштите музејских предмета.

IV - Презентација. Презентација културног наслеђа јесте изузетно плодносно поље за примену и пуно дејство дигитализације. При том, кључна и објективна тачка обима и начина презентације дигитализоване националне баштине, прецизније, покретних културних добара, налази се у схватању и дефинисању музејског предмета, као једне од основних честица у културолошком језгру. А, дефинисање музејског предмета садржано је у констатацији да одређени предмет *in fondo*, после одређене обраде и времена, у јединству с окружењем, стиче музејски идентитет, односно својство музеалности које есенцијално означава вредности предмета као сведока правне реалности из које потиче и природне средине из које је издвојен.⁶ Тако, у музејској реалности, предмет, стекавши својство музеалности, титулисан као музеалија, следствено захтева и омогућава како вишеслојно - вишеслојно сецирање својих карактеристика, тако и хеуристичке односе, и са професионалцима и са лаицима.

Стога, у музеолошком контексту, управо се у креирању и примени дигитализоване баштине појављује проблем очувања музејског карактера предмета. Јер, сама дигитализација музеалије може бити или јесте технолошко-технички помак, али презентација дигитализоване музеалије не значи

⁶ Бранко Лазић, *О модернизацији музејске стипавке* (Реферат који је под насловом *Музејска стипавка на размеђи два миленијума* презентован на Симпозијуму одржаном 1989. године), Пројекат(р)г бр. 3, Галерија савремене ликовне уметности, Нови Сад, 1994, 77-78.

аутоматски и музеолошки успех. Зато што се у елементарном питању о ко-релацијама оригинала и његове електронске презентације крију одређене недоумице, а и опасности, због могућег преласка критичног прага од форме циљане *којије* ка појави нежељеног *фалсификација* оригиналних вредности музеалије. Закључно, у електронској обради и публиковању музејских предмета је евидентан ризик, симболично речено, од е-издања до Е-издаје, ризик чије је решење у дигитализацији која се налази само наспрам, али не и против изворне природе музеалија, у дигитализацији која је партнерски елемент класичној обради и експозицији, тј. која је комплементарни квалитет у комплетној документацији и презентацији музеалних вредности.

Једино у случају намерног и наменског негирања, тј. провоцирања својстава музеалије, односно уметничког испитивања, па и искривљавања музејске стварности, која су унапред, ако не до краја осмишљена, а оно сигурно најављена, може се говорити о легалном покушају и захвату стварања паралелне стварности, дигиталне стварности наспрам музејске стварности. У осталим случајевима се може констатовати или професионални промашај, тј. успех, или одсуство добре намере (!), подразумевајући понекад и последичне ефекте у виду непримерено велике задивљености, усхићених коментара и неодмерених похвала за тек наумљене или, пак, већ остварене пројекте. Наиме, цивилизацијска (са)знања, поготово научна, сама по себи, јесу аморална, али, не ретко, њихова операционализација и примена у свакодневици је подложна многим утицајима, и одређена интересима центара моћи, и у микро и у макро окружењима. Истовремено, у дубини човека, као јединке, (све)присутна егоцентричност, нарцисоидност и егоизам, од примерено здравих доза до наглашено патолошких екскурса, јесу захвална подлога за појављивање и опстојавање ултимативног порива за личном, саможивом афирмацијом, кроз различите форме друштвене доминације и пословног престижа. Потом, резултати се очитују у скоројевићким скоковима и инфантилној грозници, боље речено, у безусловном фаворизовању и неоправдано безрезервној наклоности ка све новим и новим технолошко-техничким достигнућима. А, компјутери су изгледа „душу дали“ за кориснички, посебан програмско-ментални егзибиционизам, ...

Конечно, вероватно није ни потребно набрајати и објашњавати све капацитете дигиталне презентације културног наслеђа, тј. канале продукције, промоција и експонирања дигитализованих културних добара, од дигиталних видео и аудио рикордера, преко дискета, CD-а и промотивних репродуковања у разним пословним или приватним околностима, до e-mail/а, електронских часописа, видео конференција, интернетских сајтова, ...

У крајњој линији, није тешко запазити да, у односу на *музејску документацију*, у којој је проблем „дигитализација против природе“ у начелу другачији и блажи, а, по могућим тумачењима, и непостојећи, за *презентацију музеалија* се јавља питање сучељавања стварносног и електронског, тј. веома

су важни одговори за помирења и крајња решења у релацијама исконског и дигиталног пулса музеалија.

V - Финале. На почетку XXI века, у најширем коментаторском погледу, дигитализација је како тема и феномен научних спознаја, тако и све значајнији, мада и дискутабилан чинилац софистициране реалности (нпр. електронске финансијске, а и личне идентификационе карте, биометријске контроле и осигурања, медицински чипови, е-трговина, ...). У исти мах, може се рећи да је дигитализација делимично и помодна појава, а, у одређеном значењу, и новоустановљена друштвена норма. Финално, извесно је да дигитализација стварности није само резултат изразите научне експанзије, тј. високог развоја космичких технологија, достигнутог у последњим деценијама XX века, него је и последица економско-финансијских и социо-психолошких стремљења, колико у несагледивој сфери садржаја и динамике савременог живота, на глобалном плану, толико и на базичном нивоу људског бића, као индивидуе.

На крају крајева, важно је истаћи да, поред свих квалитета поменуте технологије, остаје потреба да се свакој промени, и практичној примени у музејској делатности, приђе опрезно, са студиозним проценама у сваком реалном, конкретном случају. Техничко-манипулативне способности и висока волтажа модерних електронских система морају се дозирати и не дозволити фалсификовање аутентичних вредности, јер се с опасношћу суштинских промена морфолошких и иконолошких карактеристика музеалија може доспети до пренаглашеног, неприродног супституирања оригиналног музејског предмета. Приликом осавремењивања, с осећајем за меру, мора се избећи профанација и банална комерцијализација, мора се елиминисати компромитовање музеја и његовог идентитета. Уосталом, акцелеративност и поливалентност друштвених токова у савременом добу изазивају сеизмичност и релативност сваке пројекције будућности.⁷

Стога, опрезно с дигитализацијом, е да би се избегла марш-рута сентенци: од повремено корисног става - „Дрво на дрво, а човек се и на рачунар ослања“, преко упозоравајућег животног тока - „Човек сам, све што је дигитализовано, није ми страно“, до последично екстремних односа - „Човек је човеку компјутер“, ... И све то, не само због музеалија, музеја и музеологије, због културе и баштине, него због човека, људскости и - живота, и ...

И, да парафразирам једну мисао, претапајући је из кристално философског у музеолошко-математички контекст: ко мисли логично, не значи да је музеолог или математичар, али ко јесте (прави) музеолог или математичар, он (треба да) мисли логично и јасно, ...

7 Ibid, 80.

Резиме

У готово неизрецивом обухвату и значају херитологије, као комплексне теорије баштине, али и као примењене дисциплине у директној одбрани ризнице националног наслеђа, музеологији и музејима припадају значајна места. Такође, у ужем погледу, различите врсте културних добара налажу специјалне приступе и специфична крајња решења за њихову заштиту, па тако и за поступак дигитализације. Дакле, и у музејима су присутне идеје и намере, односно нужност и примерена активност на превођењу природно-аналогне стварности у виртуално-дигитализовани свет.

У домену музеологије, дигитализација се највише уочава у два сегмента: *документацији* и *презентацији*. Наравно, несагледивим могућностима бележења стварности, па и помоћу дигиталних рикордера, а маркираним и у музејској делатности, може се доделити и одговарајући смисао *истираживања* и *евидентирања*, односно симболичног *прикупљања* културних добара. Ипак, „виртуално прикупљање“ се завршава на информацији о културном добру, тако да дигитални записи „са терена“ јесу и остају прилог музејској документацији.

Дигитализација нуди специфичну документацијску обраду културних добара. У исти мах евидентан је проблем у несхватању разлика између музеолошко-теоријских ставова и музеографско-практичних токова. У целини, могу се предочити три полазна поља од важности за музејску документацију: 1. Музеолошки док-комплекс са две инфо-матиче: примарном и секундарном; 2. Музеографски садржај - тезаурус са утврђеном стручном терминологијом; 3. Текстуални, пиктурални и аудио тип документацијског садржаја. Поштујући светске стандарде и одговарајући сет националних стандарда за дигитализацију баштине, могуће је обогатити поступак и садржај документацијске заштите музејских предмета.

Презентација културног наслеђа је плодносно поље за примену дигитализације. При том, кључна тачка презентације налази се у схватању музејског предмета који *in fondo* стиче музејски идентитет као сведок правне реалности и природне средине из које је издвојен. Али, појављује се проблем очувања музејског карактера предмета зато што се у ко-релацијама оригинала и његове електронске презентације крију опасности, због могућег преласка критичног прага од форме циљане копије ка појави нежељеног фалсификата оригиналних вредности музеалије.

Закључно, евидентан је ризик од е-издања до Е-издаје, ризик чије је решење у дигитализацији која се налази наспрам, а не против природе музеалија, у дигитализацији која је партнерски елемент, тј. комплементарни квалитет у документацији и презентацији музеалних вредности.

Summary

In almost inexpressible scope and importance of heritology, as a complex bequest theory, but also as an applied discipline in the direct defence of the treasury of national heritage, important places belong to museology and museums. Also, in a narrow view, various types of cultural properties ask for special approaches and specific final solutions for their preservation and, thus, for the digitalisation procedure. So, ideas and intentions are also present in museums as well as the necessity and an adequate activity in transforming the natural-analogous reality into virtual-digitalised world.

In the field of museology, digitalisation is mostly noted in two segments: documentation and presentation. Of course, an adequate sense of research and registering, ie. symbolic collecting of cultural properties can be assigned to incalculable possibilities of reality recording even by means of digital recorders which are marked in museum activity. Yet, „virtual collecting“ ends at the information about cultural property, so that digital recordings „from the field“ are and remain the supplement to museum documentation.

Digitalisation offers a specific documentation processing of cultural properties. At the same time, the problem in not understanding the differences between museological-theoretical attitudes and museographic-practical flows is evident. On the whole, three starting fields important for museum documentation can be presented: 1. Museological documentation complex with two info-dies: primary and secondary; 2. Museographic contents - thesaurus with set professional terminology; 3. Textual, pictorial and audio type of documentation contents. Respecting world standards and a suitable set of national standards for the digitalisation of the heritage, it is possible to enrich the procedure and contents of documentation preservation of museum items.

Presentation of cultural heritage is a fruitful field for the application of digitalisation. The main point of presentation is located in the comprehension of the museum item which „in fondo“ gains the museum identity as a witness of legal reality and natural environment it had been singled from. But, there appears the problem of the preservation of the museum item character as dangers hide in co-relations of the original and its electronic presentation, because of a possible stepping beyond the critical threshold from the form of aimed copy to the appearance of the unwelcome forgery of original values of a museum piece.

Finally, the risk of e-edition to E-treachery is evident, the risk whose solution is in the digitalisation which is located opposite and not against the nature of museum pieces, in the digitalisation which is a partner element, ie. a complementary quality in documentation and presentation of museum values.